

MARTYNA STĘPIEŃ

ORCID: 0000-0002-7561-6542

Uniwersytet Wrocławski

## POZYCJA DZIECKA W PRAWIE RODZINNYM ISLAMU

**Abstrakt:** W tradycji islamu rodzina pojmowana jest jako podstawowa komórka społeczna, w ramach której istnieją dwa rodzaje więzi: małżeńska oraz rodzicielska. Temat artykułu dotyczy jednak tego, jak wygląda sytuacja w rodzinie rozpatrywana z perspektywy jednostek najsłabszych, które potrzebują szczególnej ochrony, a więc z perspektywy dzieci. Poczynione rozważania prowadzą do wniosku, że pozycja dziecka w prawie rodzinnym islamu ma charakter względny — zależy od jego pochodzenia. Z kolei sposób sprawowania władzy rodzicielskiej, a także prawa i obowiązki dzieci w ramach rodziny, stanowią przejaw ich podmiotowego traktowania zarówno jako istot słabszych wymagających szczególnej ochrony i opieki, jak też jako jednostek zdolnych do decydowania o sobie, co wyraża się w uzasadnionych przypadkach nieposłuszeństwa względem rodziców.

**Słowa kluczowe:** dziecko, rodzice, ojciec, szariat, prawa, obowiązki, władza rodzicielska, pochodzenie

## WPROWADZENIE

Na wstępie wszelkich rozważań odnoszących się do islamu należy podkreślić fakt, że szariat reguluje wszystkie aspekty życia wyznawców islamu — ma charakter totalitarny, a co więcej nie uznaje rozdziału państwa od kościoła<sup>1</sup>. Islam to nie tylko religia, ale też prawo i kultura, gdzie nie ma rozgraniczenia pomiędzy sferą *sacrum* i *profanum*<sup>2</sup>. Zatem można uznać, że we wskazanym kontekście każda czynność życia codziennego ma podwójny charakter — religijny i prawny.

Warto w tym miejscu również wskazać, że islam opiera się na czterech źródłach prawa (Koran, Sunna, Kijas, Idźma), z których fundamentalny charakter ma Koran<sup>3</sup>. Zagadnieniu rodziny wiele uwagi poświęca zarówno Koran, Mahomet,

<sup>1</sup> M. Sadowski, *Kontrakt małżeński w prawie islamu*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 103, 2017, s. 97.

<sup>2</sup> M.J. Żmichrowska, *Małżeństwo i rodzina w chrześcijaństwie i islamie. Wspólne tradycje*, Wałbrzych 2017, s. 123.

<sup>3</sup> A.M. Piwko, *Muzułmańskie prawo rodzinne: sposoby rozwiązania małżeństwa w islamie oraz zasady dziedziczenia majątku*, „Nurt SVD” 2013, nr 1, s. 204.

jak i teologowie muzułmańscy, albowiem problematyka życia rodzinnego zawsze zajmowała istotne miejsce w mentalności arabskiej i muzułmańskiej<sup>4</sup>. Rodzina w tradycji islamu jest pojmowana jako podstawowa komórka społeczna, w której występują dwa rodzaje więzi, a mianowicie małżeńska i rodzicielska. Mężczyzna i kobieta są w niej powołani do przekazywania życia, jednocześnie spełniają funkcję wychowawczą, bowiem wprowadzają młode pokolenie w sferę norm i realiów życia zbiorowego. Muzułmański model rodziny, oprócz nakazu pielęgnowania wartości religijno-moralnych, nakłada na jej członków prawa oraz obowiązki wobec siebie, w tym odpowiedzialność za młodszych i szacunek wobec starszych<sup>5</sup>.

Jak jednak przedstawia się sytuacja w rodzinie widziana z perspektywy jednostek najsłabszych, które wymagają szczególnej ochrony, a zatem z perspektywy dzieci? Jakie mają prawa, a jakie ciążą na nich obowiązki względem własnych rodziców? W końcu, jaką mają pozycję prawną w rodzinie? Celem niniejszych rozważań jest próba udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania w oparciu o analizę kwestii związanych z pochodzeniem dziecka, wykonywaniem nad nim władzy rodzicielskiej oraz prawami i obowiązkami dzieci w ramach rodziny.

## 1. POCHODZENIE DZIECKA

Zagadnienie pochodzenia dziecka jest warte uwagi z tego względu, że przekłada się bezpośrednio na pozycję dziecka jako podmiotu prawa. Co istotne, jeżeli dziecko zostanie poczęte bądź urodzi się poza małżeństwem i nie zostanie uznane przez biologicznego ojca, to nie ma ono prawa do wysuwania jakichkolwiek roszczeń wobec tego mężczyzny, a on z kolei nie ma żadnych zobowiązań względem dziecka. W konsekwencji wszystkie zobowiązania — łącznie z utrzymaniem — ciążą na matce dziecka<sup>6</sup>.

U podstaw prawa rodzinnego islamu, od czasów Mahometa, leży między innymi zasada ustalania pochodzenia dziecka według linii męskiej. Niewątpliwie jest to wyraz patriarchalnej struktury rodziny w tym systemie prawa<sup>7</sup>. Jako ciekawostkę warto wspomnieć, że ma to swoje odzwierciedlenie już w samym sposobie nadawania imion oraz nazwisk dzieciom. Dobrze obrazuje to następujący przykład: „Gdy w rodzinie przyjdzie na świat syn — ojciec Mahmud może nadać mu imię Raszid i dziecko nazywać się będzie Raszid Ibn Mahmud, co oznacza Raszid syn Mahmuda, natomiast córka może nazywać się Amira Bint Mahmud”<sup>8</sup>,

<sup>4</sup> M.J. Żmichrowska, *Małżeństwo i rodzina...*, s. 124.

<sup>5</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska wobec wyzwań nowoczesności*, „Studia Theologica Varsoviensia” 53, 2015, s. 105–106.

<sup>6</sup> W. Bar, *Pochodzenie dziecka i władza rodzicielska w prawie rodzinnym państw islamskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 7, 2004, s. 223–224.

<sup>7</sup> *Ibidem*, s. 222.

<sup>8</sup> *Oblicza współczesnego islamu*, red. E. Machut-Mendecka, Warszawa 2003, s. 167–168.

czyli Amira córka Mahmuda. To sposób na ustanowienie formalnego związku dzieci z ojcem<sup>9</sup>.

Jak można się domyślać, konieczne jest więc uznanie pochodzenia z ojca. W islamie istnieje domniemanie prawne materialne (*praesumptio iuris tantum*)<sup>10</sup>, że jeżeli dziecko urodzi się w czasie trwania małżeństwa lub w określonym czasie po jego rozwiązaniu, to ojcem dziecka jest mąż matki albo mąż w czasie poczęcia. Odnosi się to jednak tylko do przypadków, w których dziecko przyszło na świat nie wcześniej niż sześć miesięcy, licząc od momentu zawarcia małżeństwa, albo nie później niż dziesięć miesięcy od definitywnego jego rozwiązania. Podstawą wskazanego domniemania jest islamska koncepcja dozwolonych relacji seksualnych — w określonych przypadkach dzieci uznaje się za legalne. Jednak należy podkreślić, że domniemanie to można obalić na wniosek mężczyzny, jeśli przed sądem wykaże on zaistnienie co najmniej jednej ze wskazanych okoliczności:

a) do poczęcia doszło przed zawarciem małżeństwa, zaś urodzenie nastąpiło przed upływem szóstego miesiąca od tego zdarzenia,

b) w czasie, w którym mogło ono nastąpić, nie zamieszkiwał z kobietą będącą matką dziecka,

c) matka dziecka dopuściła się cudzołóstwa w czasie, do którego stosuje się domniemanie.

Sędzia w oparciu o przedstawione środki dowodowe podejmuje rozstrzygnięcie w kwestii pochodzenia dziecka<sup>11</sup>. Dodatkowo warto wskazać na fakt wynikający z wyższości mężczyzny nad kobietą, a mający istotne znaczenie w procesie dowodowym, mianowicie że zeznania jednego mężczyzny równoważą zeznania dwóch kobiet<sup>12</sup>.

Co ciekawe, islamskie prawo dopuszcza uznanie za legalne także dzieci poczętych poza małżeństwem, jednak tylko w sytuacji, gdy taką wolę wyrazi mężczyzna (postępowanie musi być wszczęte na jego wniosek), a ponadto istnieją fakty potwierdzające bądź przynajmniej nie zaprzeczające temu ojcostwu. W takim przypadku mężczyzna składa oświadczenie w obecności dwóch świadków. Co ważne, jeżeli różnica wieku pomiędzy dzieckiem a deklaruującym mężczyzną przemawiałaby za brakiem możliwości spółnienia z przyczyn biologicznych lub pochodzenie dziecka zostało wcześniej ustalone albo urodziła je niewolnica należąca do kogoś innego, to złożone oświadczenie nie może być skuteczne<sup>13</sup>.

Uznanie pochodzenia dziecka jest niezwykle ważne, bowiem wiąże dziecko z ojcem oraz jego rodziną, a co za tym idzie ma bezpośrednie przełożenie na ist-

<sup>9</sup> K. Brataniec, *Stosunki władzy w islamie na przykładzie Egiptu, Maroka i Arabii Saudyjskiej*, Kraków 2016, s. 145.

<sup>10</sup> Szerzej zob. *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, red. A. Bator, Warszawa 2016, s. 225–227.

<sup>11</sup> W. Bar, *op. cit.*, s. 222–223.

<sup>12</sup> M. Sadowski, *op. cit.*, s. 98.

<sup>13</sup> W. Bar, *op. cit.*, s. 223.

nienie praw i obowiązków między dzieckiem i ojcem, w tym także na prawo do spadkobrania<sup>14</sup>. Podstawowa zasada dotycząca dziedziczenia majątku przez dzieci jest taka, że synowi przypada udział podobny do udziału dwóch córek. Jeżeli jednak w rodzinie są same dziewczęta, i to więcej niż dwie, wówczas otrzymują one dwie trzecie tego, co pozostawia zmarły. Zaś jeśli w rodzinie jest jedna — otrzyma połowę<sup>15</sup>.

## 2. WYKONYWANIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ WOBEC DZIECKA

Doktryna islamu uczy, że życie człowieka w świecie doczesnym kończy się w chwili śmierci. Allah, aby uchronić rodzaj ludzki przed zagładą, utworzył porządek przekazywania życia. Prawo islamu zezwala na kontakty seksualne tylko i wyłącznie w małżeństwie<sup>16</sup>. Zatem posiadanie potomstwa oraz zapewnienie mu właściwej opieki jest głęboko wpisane w celowość instytucji małżeństwa<sup>17</sup>.

Głową rodziny muzułmańskiej jest ojciec, jednak zdarza się, że funkcję tę pełni najstarszy, żonaty syn. Za najważniejszy obowiązek ojca należy uznać sprawowanie opieki nad wszystkimi, którzy pozostają pod jego zwierzchnictwem. Ojciec zapewnia rodzinie ciągłość finansową<sup>18</sup>. Warto podkreślić, że obowiązek finansowego zabezpieczenia potrzeb dzieci ciąży na ojcu niezależnie od tego, czy mieszkają z nim, czy też przebywają wraz ze swoją matką w jakimś innym miejscu. W sytuacji, gdy ani ojciec, ani jego krewni nie są w stanie zapewnić utrzymania dzieciom, obowiązek ten przechodzi na matkę. Takie rozwiązanie traktuje się jednak jako udzielaną ojcu pożyczkę, którą będzie on musiał spłacić w momencie, gdy osiągnie większe dochody<sup>19</sup>.

Oprócz dbałości o dobra fizyczno-materialne do obowiązków rodzicielskich należy również otaczanie dzieci miłością. Jednak miłość rodzicielska jest trudna i wymagająca, bowiem nie polega wyłącznie na okazywaniu czułości czy też chwaleń potomstwa. Za przejaw dojrzałej miłości rodziców względem dzieci należy uznać także karcenie, które ma na celu wychowanie dobrego, wrażliwego człowieka. Niemniej jednak należy uważać, żeby nadmierną srogością nie wywołać u dziecka nieposłuszeństwa jako reakcji niepożądaną<sup>20</sup>. Rodzice mają bowiem

<sup>14</sup> *Ibidem*.

<sup>15</sup> M.J. Żmichrowska, *op. cit.*, s. 143–144.

<sup>16</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 108.

<sup>17</sup> M. Mucha, *Małżeństwo muzułmanina z chrześcijanką. Perspektywa prawa islamu*, „Kościół i Prawo” 3, 2014, nr 2, s. 92.

<sup>18</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 109.

<sup>19</sup> M. Mucha, *op. cit.*, s. 93.

<sup>20</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 109.

prawo oczekiwać od swoich dzieci posłuszeństwa jako częściowej rekompensaty za zrodzenie oraz wychowanie<sup>21</sup>.

Trzeba mieć na uwadze, że mężczyzna powinien wykorzystywać swój autorytet wyłącznie w służbie szczęścia, a także pomyślności i spokoju swego ogniska domowego, a nie po to, żeby wprowadzać dyktaturę czy też władzę absolutną<sup>22</sup>. Przywódca rodu reprezentuje rodzinę w życiu publicznym<sup>23</sup>. Co więcej, ojciec — jako głowa rodziny — podejmuje (w zgodzie z szariatem) najważniejsze decyzje dotyczące potomstwa. Jako osoba odpowiedzialna za edukację dzieci przejmuje nad nimi pieczę w momencie, gdy matka wypełniła już względem dzieci obowiązki wykarmienia ich oraz pielęgnacji. W małżeństwach dwojga muzułmanów (zgodnie żyjących) zmiana ta zachodzi w sposób naturalny, natomiast troska o dzieci nadal pozostaje ważnym zadaniem kobiety. Z kolei matka nie będąca muzułmanką ma — według doktryn malickiej oraz hanafickiej — prawo do troski o własne dzieci pokąd nie wywiera wpływu na ich religijność<sup>24</sup>. Wynika to z faktu, że mężczyzna — w przeciwieństwie do swojej żony — ma władzę nad wiarą oraz przekonaniami dzieci<sup>25</sup>. Dzieci muzułmanina, bez względu na religię matki, muszą wzrastać w wierze muzułmańskiej, bowiem islam jest też ich religią. „Ojcu przypada zapewnić edukację dla dzieci fizyczną, moralną i religijną, zgodnie ze swoją wiarą i prawem religijnym. Tylko on ma odpowiadającą temu odpowiedzialność za wybór kierunku, który daje swoim bytom: »każdy z was jest pasterzem, zatem każdy z was jest odpowiedzialny za swoją owczarnię« (*hadis*)”<sup>26</sup>. Warto podkreślić, że prawo ojca do przekazania swoim dzieciom religii ma charakter niezbywalny. Mężczyzna, choćby chciał, nie może zezwolić na wychowywanie dzieci w duchu religii czy też moralności innej niż islam. Niemuzułmanka, która starałaby się choć trochę przybliżyć dzieciom swoją wiarę, może narazić się na dotkliwe konsekwencje, a mianowicie w takim przypadku dzieci pozostają przy ojcu, albowiem nie mogą być wychowywane przez niemuzułmankę<sup>27</sup>. Sądy wielu krajów muzułmańskich, w oparciu o zasadę, zgodnie z którą niemuzułmanin nie może wychowywać muzułmanina, decydują o ograniczeniu praw rodzicielskich niemuzułmanek również w przypadku śmierci ich mężów (muzułmanów). We wskazanej sytuacji opiekę nad dzieckiem winna przejąć najbliższa rodzina zmarłego<sup>28</sup>. Z kolei poślubienie przez muzułmankę niemuzułmanina podlega karze i oznacza akt apostazji, w konsekwencji dzieci pochodzące z takiego związku

<sup>21</sup> M.J. Żmichrowska, *op. cit.*, s. 158.

<sup>22</sup> M. Mucha, *op. cit.*, s. 92.

<sup>23</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 109.

<sup>24</sup> M. Mucha, *op. cit.*, s. 93–94.

<sup>25</sup> W. Bar, *op. cit.*, s. 227.

<sup>26</sup> Za M. Mucha, *op. cit.*, s. 94.

<sup>27</sup> M. Mucha, *op. cit.*, s. 94.

<sup>28</sup> *Ibidem*, s. 101.

zostają rodzicom odebrane, a następnie oddane pod opiekę mężczyzny należącego do wspólnoty muzułmańskiej<sup>29</sup>.

Na uwagę zasługuje również zagadnienie opieki nad dziećmi po rozwodzie rodziców, bowiem jest to szczególna sytuacja, w której dzieci w wyniku zachodzących zmian tracą, niezwykle istotne z perspektywy prawidłowego rozwoju, poczucie bezpieczeństwa. Rozwiązanie małżeństwa zrywa dotychczasową więź pomiędzy kobietą a mężczyzną, jednakże nie znosi rodzicielstwa, które trwa przez całe życie. W opisanych okolicznościach najważniejsze jest dobro dziecka. Warto zaznaczyć, że istnieje możliwość ustalenia w kontrakcie małżeńskim warunków opieki nad dziećmi w przypadku rozwodu, niemniej jednak wychowanie dzieci najczęściej zostaje powierzone właśnie ojcu. Za takim rozwiązaniem przemawia dawna tradycja, w której kobieta nie była w stanie samotnie wychowywać dzieci. Aczkolwiek nawet jeśli opieka nad dziećmi została powierzona jednemu z rodziców, nie wolno zabraniać ani też utrudniać kontaktów dziecka z drugim. Islam podkreśla, że kobieta dysponuje prawem do wychowywania dzieci, bowiem najlepiej potrafi się nimi zajmować, zaś dobre wychowanie potomstwa jest najważniejszą misją kobiety. To optymistyczne prawo nie ma jednak charakteru bezwzględnego, albowiem kobieta może opiekować się synem maksymalnie do siódmego roku życia, z kolei córką — do dziesiątego. Dłuższy okres matczynej opieki nad dziewczynką ma służyć wprowadzeniu jej w świat kobiecych zwyczajów. Prawo muzułmańskie stanowi, że po osiągnięciu wskazanego wieku dziecko ma prawo wyboru w kwestii tego, z którym z rodziców chce pozostać<sup>30</sup>.

Odmienne przedstawia się problem opieki nad dziećmi w sytuacji rozwodu rodziców różnych religii. Islam uczy, że dzieci pochodzące z judaistyczno-muzułmańskiego albo chrześcijańsko-muzułmańskiego małżeństwa przychodzą na świat jako muzułmanie, toteż wszelkie kwestie dotyczące wychowywania dzieci winny być określone w kontrakcie małżeńskim. Jak już wiadomo z dotychczasowych rozważań, powszechnie przyjmuje się, że niemuzułmanka nie może wychowywać ani uczyć muzułmanina. Jednakże szkoła hanaficka uznaje prawo kobiety niewierzącej w Allaha do opieki nad dzieckiem pod warunkiem, że wychowa je na prawowiernego muzułmanina. Z kolei drugie zastrzeżenie jest takie, iż kobieta może posiadać prawo do opieki nad dzieckiem jedynie do czasu powtórnego zamążpójścia, chyba że kolejny mąż wyrazi zgodę na wychowywanie przez nią dzieci pochodzących z pierwszego małżeństwa. I choć szkoła hanaficka głosi, że opiekę może sprawować matka niemuzułmanka, to z całą pewnością prawa takiego nie otrzyma kobieta, która porzuciła wiarę islamu<sup>31</sup>.

<sup>29</sup> K. Brataniec, *op. cit.*, s. 207.

<sup>30</sup> A.M. Piwko, *Muzułmańskie prawo...*, s. 221–222.

<sup>31</sup> *Ibidem*, s. 222–223.

### 3. PRAWA I OBOWIĄZKI DZIECI

W mentalności wyznawców islamu posiadanie liczego potomstwa jest przejawem opieki Boga, Jego błogosławieństwem. Im większa liczba dzieci, tym większe szczęście dla rodziców<sup>32</sup>. Islam nadaje dziecku bardzo ważną pozycję w samej rodzinie oraz całym społeczeństwie, bowiem dzieci są darem pochodzącym od Boga. Według Koranu dzieci są radością w domu, natomiast za ich spłodzenie, a następnie wychowanie należy się rodzicom nagroda wieczna, ponieważ byli cierpliwi, z kolei rodzina bezdzietna pozbawiona jest błogosławieństwa Bożego<sup>33</sup>. Co ciekawe, Koran nie wprowadza różnicy pomiędzy dziewczynkami i chłopcami, albowiem uznaje, że oboje stanowią dar Boga: „Do Boga należy królestwo niebios i ziemi. On stwarza to, co chce. On daje córki, komu chce, i On daje synów, komu chce” (42, 49). Pomimo nauki o równości płci dzieci płynącej z Koranu, w rzeczywistości radość z narodzin chłopca jest większa, zwłaszcza gdy jest to syn pierworodny<sup>34</sup>.

Pierwszym prawem dziecka, jakie zostało mocno wyeksponowane w Koranie, jest prawo do życia<sup>35</sup>. Ochrona życia stanowi jeden z nakazów muzułmańskich: „...nie zabijajcie swoich dzieci z biedy — My damy zaopatrzenie i wam, i im [...], nie zabijajcie nikogo — tego zakazał Bóg...” (6, 151)<sup>36</sup>. Co do zasady aborcja w krajach muzułmańskich jest zakazana. Do pewnego momentu życia płodu może ją usprawiedliwiać jedynie zagrożenie życia kobiety będącej w ciąży<sup>37</sup>.

Szariat nie zezwala na tworzenie intymnych związków mężczyzny i kobiety, jeśli takowe nie są w jego świetle uznane za małżeństwo. W ten sposób zostało zabezpieczone prawo dzieci do bycia poczętymi w legalnym związku, a w rezultacie również prawo do znajomości ojca. Ponadto struktura muzułmańskiej rodziny z obowiązującym jasnym podziałem na role męża i żony stwarza dobre warunki do przyjęcia oraz wychowania dzieci, nie gwarantuje im jednak prawa do wzrastania w pełnej rodzinie<sup>38</sup>.

Dzieci oprócz przywilejów mają także obowiązki wobec swoich rodziców. Jednym z filarów islamu jest modlitwa, toteż muzułmańskie dzieci mają obowiązek modlitwy za swoich rodziców, a ponadto czynienia względem nich dobra. Potwierdzają to słowa Mahometa: „Czynić dobro rodzicom lepszym jest niż modlitwa, post, jałmużna, pielgrzymka i obrona wiary”<sup>39</sup>.

<sup>32</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 116.

<sup>33</sup> M.J. Żmichrowska, *op. cit.*, s. 157.

<sup>34</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 115.

<sup>35</sup> M.J. Żmichrowska, *op. cit.*, s. 157.

<sup>36</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 117.

<sup>37</sup> *Ibidem*, s. 124–125.

<sup>38</sup> M. Mucha, *op. cit.*, s. 93.

<sup>39</sup> A.M. Piwko, *Rodzina muzułmańska...*, s. 117.

Obowiązki wobec rodziców zostały nakazane przez Koran, dlatego też są traktowane przez muzułmanów bardzo poważnie. Dzieci powinny darzyć swoich rodziców właściwym szacunkiem, troszczyć się o nich przez całe życie, przede wszystkim, gdy już staną się znieдоłężniali<sup>40</sup>.

Zapewnienie swoim rodzicom opieki jest niezwykle ważnym obowiązkiem dorosłych dzieci. Ułatwianie im życia, a także pomoc należą do religijnych obowiązków przedstawicieli młodego pokolenia muzułmanów. Koran nakłada obowiązek szacunku oraz wdzięczności względem rodziców. Należy podkreślić, że szczególny szacunek winno się okazywać matce, gdyż „raj leży u jej stóp”. Jak już wiadomo z dotychczasowych ustaleń, rodzice mają prawo oczekiwać od swoich dzieci posłuszeństwa, zatem jednym z obowiązków dzieci jest bycie posłusznym wobec rodziców. Jednakże w sytuacji, gdy rodzice nakazują czyn niegodziwy, to zgodnie z prawem islamu nieposłuszeństwo jest w pełni usprawiedliwione, a nawet konieczne i pożądane<sup>41</sup>.

Takie uregulowania obowiązków dzieci względem swoich rodziców skutkuje tym, że w świecie islamu nieznane są domy starców. Opieka nad starszymi rodzicami pojmowana jest jako zaszczyt i błogosławieństwo, które sprzyja rozwojowi duchowemu. Z kolei gniew czy też zniecierpliwienie okazywane rodzicom, którzy w sposób niezawiniony sprawiają kłopoty, uznaje się za czyn nikczemny<sup>42</sup>.

## PODSUMOWANIE

Problematyka życia rodzinnego zawsze stanowiła bardzo istotny element islamu. Kwestii rodziny dużo uwagi poświęca Koran, Mahomet, a także teologowie muzułmańscy. W oparciu o dokonaną analizę wybranych zagadnień prawa rodzinnego w islamie można wyciągnąć kilka istotnych wniosków.

Po pierwsze, fundamentalne znaczenie dla określenia prawnej pozycji dziecka ma jego pochodzenie, które jest ustalane według linii męskiej. W konsekwencji ustanowienia formalnego związku dziecka z ojcem — w efekcie również z jego rodziną — zaczynają istnieć pomiędzy nimi prawa i obowiązki, w tym także prawo do spadkobrania, które gwarantuje dziecku bezpieczeństwo finansowe.

Po drugie, odpowiedzialność za rodzinę — a więc i za dzieci — ponosi ojciec jako głowa muzułmańskiej rodziny. Dbą on zarówno o zapewnienie dzieciom niezbędnych dóbr fizyczno-materialnych, jak również o ich duchowy (religijny) rozwój. Rodzice, w zamian za spłodzenie i wychowanie, mogą od dzieci oczekiwać posłuszeństwa i szacunku, a w razie potrzeby mogą je karcić. Szczególna rola ojca w sprawowaniu opieki nad dziećmi wyraża się również w tym, że reprezentuje ich

<sup>40</sup> K. Brataniec, *op. cit.*, s. 211.

<sup>41</sup> M.J. Żmichrowska, *op. cit.*, s. 158.

<sup>42</sup> S. Braun, *Islam. Powstanie — dzieje — nauka*, przeł. M.M. Dziekan, Warszawa 2003, s. 88.

interesy, podejmuje decyzje w istotnych sprawach dotyczących potomstwa. Zatem w rzeczywistości on sprawuje nad dziećmi władzę rodzicielską.

Po trzecie, kluczowe znaczenie w przypadkach rozvodu czy też śmierci ojca ma kwestia religii, albowiem co do zasady dzieci — jako że przejmują islam będący religią ojca — nie mogą być wychowywane przez niemuzułmankę, zatem obowiązki związane z ich wychowaniem przechodzą adekwatnie do sytuacji na ojca bądź jego rodzinę. W razie rozvodu rodziców dzieci po uzyskaniu odpowiedniego wieku mogą same zadecydować, z którym z nich chcą pozostać. Niewątpliwie jest to podkreślenie stosunkowo wysokiej pozycji dzieci w prawie rodzinnym islamu.

Po czwarte, dzieci w tradycji islamu pojmowane są jako dar Boga, dlatego też ich życie podlega szczególnej ochronie. Szariat gwarantuje dzieciom zarówno prawo do życia, jak i prawo do bycia zrodzonymi w legalnym związku — bycie legalnymi, bowiem utrzymywanie intymnych związków kobiety i mężczyzny dozwolone jest tylko w ramach małżeństwa.

Po piąte, obowiązki dzieci w ramach rodziny obejmują przede wszystkim okazywanie szacunku i wdzięczności wobec rodziców, a także troskę i opiekę nad nimi. Co istotne, obowiązujący nakaz posłuszeństwa wobec rodziców nie ma charakteru bezwzględnego, bowiem gdy rodzice nakazują dzieciom czyn niegodziwy, nieposłuszeństwo jest nie tylko usprawiedliwione, ale i konieczne. Takie rozwiązanie również podkreśla podmiotowe traktowanie dzieci w prawie rodzinnym islamu.

Reasumując, pozycja dziecka w prawie rodzinnym islamu ma charakter względny w tym sensie, że jest zależna od jego (dziecka) pochodzenia. Sposób wykonywania władzy rodzicielskiej oraz prawa i obowiązki dzieci w rodzinie są przejawem ich podmiotowego traktowania nie tylko jako istot słabszych potrzebujących szczególnej ochrony i opieki, ale również jako jednostek, które mają prawo do decydowania o sobie, co w uzasadnionych przypadkach może nawet przybrać formę nieposłuszeństwa wobec rodziców.

## THE POSITION OF A CHILD IN THE FAMILY LAW OF ISLAM

### Summary

In the Islamic tradition, the family is understood as the basic social unit in which there are two types of ties: marital and parental. The present article concerns what the situation in the family looks like from the perspective of the weakest individuals who need special protection, i.e. from the perspective of children. The considerations lead to the conclusion that a child's position in the family law of Islam is relative — it depends on its origin. The way of exercising parental authority, as well as the rights and obligations of children within the family, are a manifestation of their subjective treatment, both as weaker beings requiring special protection and care, and as individuals capable of making decisions about themselves, which is expressed in justified cases of disobedience to their parents.

Keywords: child, parents, father, sharia, rights, duties, parental authority, parentage

## BIBLIOGRAFIA

- Bar W., *Pochodzenie dziecka i władza rodzicielska w prawie rodzinnym państw islamskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2004, nr 7.
- Brataniec K., *Stosunki władzy w islamie na przykładzie Egiptu, Maroka i Arabii Saudyjskiej*, Kraków 2016.
- Braun S., *Islam. Powstanie — dzieje — nauka*, przeł. M.M. Dziekan, Warszawa 2003.
- Mucha M., *Małżeństwo muzułmanina z chrześcijanką. Perspektywa prawa islamu*, „Kościół i Prawo” 3, 2014, nr 2.
- Oblicza współczesnego islamu*, red. E. Machut-Mendecka, Warszawa 2003.
- Piwko A.M., *Muzułmańskie prawo rodzinne: sposoby rozwiązywania małżeństwa w islamie oraz zasady dziedziczenia majątku*, „Nurt SVD” 2013, nr 1.
- Piwko A.M., *Rodzina muzułmańska wobec wyzwań nowoczesności*, „Studia Theologica Varsaviensia” 53, 2015, nr 1.
- Sadowski M., *Kontrakt małżeński w prawie islamu*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 103, 2017.
- Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, red. A. Bator, Warszawa 2016.
- Żmichrowska M.J., *Małżeństwo i rodzina w chrześcijaństwie i islamie. Wspólne tradycje*, Wałbrzych 2017.